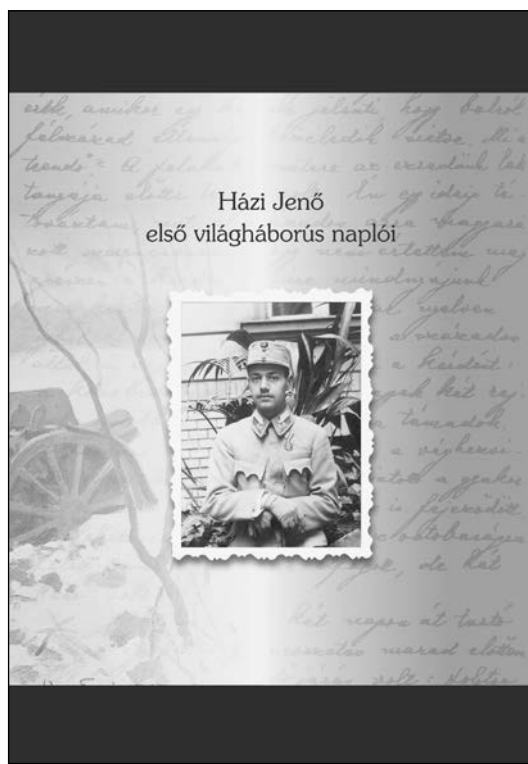

Még az első világháború centenáriumaéhoz kapcsolódóan, de már a programsorozatok lezárása után, 2019 tavaszán jelent meg a Magyar Nemzeti Levéltár Győr-Moson-Sopron Megye Soproni Levéltárának kötete, amely Házi Jenő (1892–1986) középkort kutató történész és soproni főlevéltáros első világháborús naplóiát adja közre.

Házi Jenő 1892. április 16-án született Vásárúton, a Csallóközben. Pozsonyban diákoskodott, egyetemi tanulmányait történelem–földrajz szakon a Budapesti Magyar Királyi Tudományegyetemen folytatta 1910 és 1914 között. A detrekői várról szóló történelem-szakdolgozatát több részletben közölte a *Hadtörténelmi Közlemények* című folyóirat. Az 1914/15-ös tanévben a budapesti Gyakorló Főgimnáziumba nevezték ki tanárnak, ezt a munkát azonban nem kezdte meg, mert 1914. július 28-án bevonult egy év önkéntes szolgálatra a császári és királyi 94. gyalogezredhez. A katonai kiképzés után küldték a galíciai frontra, ahol 1915. április 11-én megsebesült, ezért hosszú időn át Budapesten kezelték. Felgyógyulta után nem osztották be frontszolgálatra, hanem 1915. szeptemberben az 1. bosnyák hadtápszázláljhoz rendelték, ahol egy évig szolgált. 1916-ban – a román hadüzenetkor – önként jelentkezett a frontra és októberben már a császári és királyi 82. székely gyalogezred katonájaként harcolt, 1916. december 16-án azonban az Ojtoziszorosban ismét megsebesült. Újra Budapestre került kórházi ápolásra. Lábadozása idején folytatta tanulmányait és 1917 tavaszán doktori vizsgát tett, majd májusban Sopron szabad királyi város levéltárosává nevezték ki. A háború során többet nem osztották be frontszolgálatra, az úgynevezett Fémcsoporthoz került, ahol az volt a feladata, hogy felmérje az ország és a lakosság fémkészleteit. Végül 1918. szeptember 14-én szerelt le és Sopronban egyből főlevéltárosi kinevezéssel állt munkába.

Házi Jenő jelentős személyi hagyatéka a Magyar Nemzeti Levéltár Győr-Moson-Sopron Megye Soproni Levéltárában található. Özvegye itt helyezte el letétként mind személyes iratait, levelezését, mind tudományos hagyatékát (kéziratokat, kutatási jegyzeteit, cédulaanyagát, illetve társadalmi tevékenységével kapcsolatos iratait). Ennek a forráscsoportnak a része a Házi Jenő által öt füzetben lejegyzett első világháborús naplók, visszaemlékezések. A forrás tulajdonképpen tartalmilag későbbi kiegészítésekkel ellátott naplóknak tekinthetők, mivel az események megtörténtekor lejegyzett bejegyzéseket Házi rendszeresen átolvasta és azokhoz megjegyzéseket, összefoglalásokat írt.

Az öt füzet végigköveti az első háború történetét, háborús éveit. A naplók elsődleges forrásként szolgálnak a császári és királyi 94. gyalogezred, valamint a 82. székely gyalogezred történetének megismeréséhez, illetve az 1. bosnyák hadtápszázlálj tevékenységének feltérképezéséhez. A füzetekben azonban Házi Jenő nemcsak a katona- és háborús politikai tényezőket mutatja be, illetve elemzi, hanem személy szerinti jellemzést adott a

tisztikar tagjairól, a katonatársairól, és részletes beszámolót nyújtott az ezrede hadmozdulatairól, feladatairól, csapatmozgásáról szinte óráról órára, bevetéseiről, valamint egyéb tevékenységéről, a végrehajtott feladatokról egészen a vesztéségekig.

Az első füzet az 1914. június 28. és 1915. február 28. közötti történéseket mutatja be, majd ezt egészítette ki Házi Jenő 1948 márciusában az 1915. március 1. és április 13. közötti időszakkal. A naplók első része a háború első hónapjainak történéseit és a frontra érkezés körülményeit tartalmazza Házi Jenő megsebesüléséig. A háború kitörésének híre Budapesten érte, ezt olyan lelkesedéssel fogadta, hogy saját maga ment el a behívójáért, majd 1914. július 28-án bevonult a császári és királyi 94. gyalogezredhez. Bécsben orvosi vizsgálaton esett át, ahonnan augusztus 2-án érkezett meg a csehországi Turnauba, ezrede állomáshelyére. Ott megkezdte a három hónapos kiképzését, ami 1915 márciusáig tartott. A napló ezen része sok elsődleges adatot tartalmaz a gyalogezred tagjairól (név, foglalkozás, származás, belső tulajdonságok). Szórakoztató jellemzésekkel vázolja fel benne az ezred tisztikarát és közvetlen bajtársait. Házi türelmetlennek érezte magát, pedig februártól már ő is részt vett az újoncok kiképzésében. Az ezred végül 1915. március 6-án indult a galíciai hadszíntérre, ahol tartalékba kerültek. Április 11-én riadoztatták Házi egységét a Pergla Vrh nevű csúcs visszafoglalására, a harcok közepette azonban komolyan megsebesült, bal csípőjét egy lövedék találta el.

A második füzet nagyrészt Házi Jenő sebesüléséről és a kórházi ápolásáról, valamint az 1. bosnyák hadtápszázalójnál végzett munkájáról szól. A naplórész elejére a következő keltetést írta: „Események 1915. április 13. – október 26-ig. Utólagosan írva. Kezdtém Janówban 1915. november 7-én. Befejeztem 1915. december 21-én.” Az események leírását a sebesülése utáni szállítással és átmeneti kórházak bemutatásával kezdte. A súlyosan megsebesült Házi Jenő 1915. április 19-én érkezett meg Budapestre, először a XVI-os helyőrségi kórházba, az Üllői út 25. szám alá került, majd átszállították a Mária-kongregáció budai kórházába, ahol kétszer is megoperálták. Hosszas lábadozás után 1915. június 16-án hagyhatta el a kórházat. A kórházakban töltött időszakról is ugyanolyan módszerekkel számol be, mint a hadműveletekről vagy fronteseményekről. Itt is pontos leírását adja az ellátásnak és a gyógyulási folyamatnak, valamint ugyanolyan érzékletességgel mutatja be a személyeket is, orvosokat, ápolókat, mint ezrede katonáit. A kórházból való távozás után egy nappal tudta meg, hogy Arany Vitézségi Érmét kapott, naplójában pontosan rögzítette „dekorálásának” tényét is. Házi Jenőt a teljes felgyógyulása és a szabadságolása után 1915 őszén az 1. bosnyák hadtápszázalóhoz osztották be Orosz-Lengyelországba, Lublinba és környékére.

A harmadik füzet az 1915. október 27. és 1916. június 17. közötti történésekkel foglalkozik, amikor Házi az említett zászlóalj kötelékében a galíciai fronton tevékenykedett. Naplójában pontos leírását adja az Orosz-Lengyelországban látottaknak és a janóvi körülményeknek, mivel hamar tudatosult benne, hogy itt hosszabb időre kell majd berendezkednie. Feladata elsősorban a hadifogoly-transzportban való részvétel és az őrszolgálat volt. 1916. január 1-jével hadnaggyá léptették elő. A körülmények ismertetése mellett a füzet érzékletes bemutatását adja 1915. év frontkarácsonyának és a háborús körülmények között megünnevelt óév búcsúztatásnak. Az újévtől, 1916-tól Házi Jenő új feladatot kapott: korábbi szolgálati helye közelében, Łązek Ordynacki faluban határőrszolgálatot látott el. Mindeközben lengyelül tanult és ismerkedett a helyiekkel, megfigyelte szokásaikat, például azt, hogyan ünneplik a húsvétot. A galíciai fronton való szolgálata 1916 májusáig tartott, amikor is feloszlatták a határőrszolgálatot. A további eseményeket már a negyedik füzet tartalmazza.

A negyedik, leghosszabb naplórész az 1916. június 18. és 1917. december 16. közötti időszakkal foglalkozik. A határőrszolgálat után 1916 júliusában Házi Jenő – orvosi javallat ellenére – harctéri szolgálatra jelentkezett. Szeptemberben Erdélybe, a 82. székely gyalogezredhez osztották be a magyar–román határra, az Ojtozi-szoros vidékére, hogy ott egy géppuskás osztag parancsnoka legyen. Azt a parancsot kapta novemberben, hogy Sósmezőn építsen ki egy géppuskaállást. Szokásához híven a harctéri eseményeken kívül beszámol más fontos történésekről is, így 1916 végén ír I. Ferenc József haláláról. Még beszámol 1916 karácsonyáról, azonban december 25-én ismét megsebesült, két srápnelszilánk találta el a karján, így újra a Mária-kongregáció budai kórházába kerül. Felépülése során belátta, hogy nem alkalmas többé frontszolgálatra. 1917 első felében tanulmányi és szakmai előmenetelére koncentrált, majd nyári szabadsága után az úgynevezett „Kupfergruppe”-hez osztották be, ahol az volt a feladata, hogy kijelölt területet járva fel-

mérje a fémtartalékokat az üzemekben és a kereskedőknél. Többször beteget jelentett, de végül egy teljes évet töltött a „Fémcsoportnál”, eközben Bécsben kutatott és megtanult rendszeren németül.

Az utolsó, ötödik füzet 1917 végével kezdődik és 1918. július végéig tartalmaz bejegyzéseket. 1918 elejétől kezdve Házi Jenő – a Fémcsoporton belüli, területi beosztásának köszönhetően – sokat járt leendő munkahelyén, Sopron levéltárában, ahol megismerkedett a soproni városi és megyei tisztségviselőkkel, illetve későbbi munkatársaival. A Fémcsoportnál csoportvezető lett, új feladata a kijáró, beosztott kollégák koordinálása volt. Bár az egész naplóra jellemző, hogy Házi Jenő bejegyzései apolitikusak, de az utolsó részben domborodik ki legjobban, hogy az eseményeket nagymértékű éleslátással, kritikusan mutatta be és Magyarország jövőjére nézve baljós előérzettel zárta sorait.

A napló szövegeit a forrásközlő kötet lapalji szövegkritikai és tárgyi jegyzetekkel ellátva közli, itt kerültek fordításra az idegen – elsősorban német – nyelvű szövegek. A kiadvány, hogy használata könnyebb legyen az olvasók számára, mutatókat, jegyzékeket és mellékleteket tartalmaz. A személynevek, a helységnevek és a földrajzi nevek azonosítására külön mutató szolgál, az idegen szavak jegyzéke az egytagú és a forrásban többször előforduló szavakat tartalmazza. Házi Jenő első világháborús tevékenységének illusztrációjaként a kötet korabeli fényképekből álló mellékletet is magában foglal, míg térbeli mozgásának könnyebb áttekinthetősége érdekében térképmelléklet került a kiadvány végére.

A nagy forrásértékű naplókat a Nemzeti Kulturális Alap Ismeretterjesztési és Környezetkultúra Kollégiuma alkotói támogatásával Kincses Katalin Mária rendezte sajtó alá, látta el jegyzetekkel és ő állította össze a mutatókat is. A Házi Jenő első világháborús útvonalát megőrkítő térképeket Csákvári Kristóf készítette. A füzeteket a Nemzeti Kulturális Alap Közgyűjteményi Kollégiumának támogatásával a Soproni Levéltár munkatársai gépelték be, a bevezető tanulmányok Dominkovits Péter, valamint a szerkesztő Kincses Katalin Mária nevéhez fűződnek. A kiadványt Balla Tibor és Kiss Gábor lektorálta, a német nyelvű szövegek nagy részét Tuza Csilla fordította. A kötet a Nemzeti Kulturális Alap Könyvkiadás Kollégiuma anyagi támogatásával jelent meg.

Mivel Házi Jenő az első világháborús szolgálatok három különböző területén is megfordult – a frontvonalban, a hadsereg-ellátásban, a hátszágban a hadifém-gazdálkodásnál – naplóiból széleskörű képet kaphatunk a háborús viszonyokról. A naplók forrásértéke elsősorban mind hadtörténeti, mind tudománytörténeti, mind politika- és kortörténeti szempontból. Nem hivatásos katonaként frontszolgálatot teljesítő levéltárostól még nem került kiadásra sem napló, sem egyéb visszaemlékezés az első világháborúról, ezért ez a kiegészített, többen helyen pontosított írásmű jól hasznosítható a történeti kutatás számára.